

Ivan Krstnik Tkalčić.

(Spisal *Janko Barle*.)

Bilo je meseca grudna l. 1859., ko se je v zagrebških: „Narodnih novinah“ (števil. 285 do 299) prvič oglasil na književnem polju mladi bogoslovec Ivan Tkalčić s spisom „Zagreb“. Štirideset let ni malenkost v človeškem življenju, pa se pač spodobi, da se spomnimo moža, kateri v vseh teh letih ni odložil peresa, temveč je še danes neutrudljivo suče na korist hrvaškega naroda in hrvaške zgodovine. Prvi Tkalčićev spis je pač značilen za celo njegovo književno delovanje. V njem si je izbral zgodovinsko pot, po kateri je stanovitno hodil celih štirideset let in si z dolgotrajnim učenjem in preiskovanjem prisvojil redko znanje domače zgodovine. Ko je začel opisovati zgodovino rodnega mesta Zagreba, izvestno niti sam ni mislil, da bo ravno on najbolj temeljito preiskal zanimivo zgodovino prvega mesta hrvaške domovine in o njem izdal debele knjige, s katerimi se more ponasati malokatero mesto.

Tkalčićeva rodovina je bila nekdanj v Samoboru, prijaznem mestecu ob kranjsko-hrvaški meji. V sodnih zapiskih mesta Samobora se omenjajo že v polovici XVI. stoletja Tkalčići kot mestni sodniki ali pa sodni svétniki. Stanovali so ne daleč od cerkve sv. Mihaela v onem delu mesta, kateri se je zval Taborec.

Četrti sin Janka Tkalčića, Martin, se je rodil l. 1800. in odšel v sedemnajstem letu starosti v Zagreb, kamor je bil odšel že

preje starejši brat Jožef. Martin Tkalčić se je izučil v Zagrebu kožarskega obrta in se oženil z Barbaro Martinjakovo. Sedmi njen otrok je bil naš Ivan, ki se je rodil dne 4. velikega travna l. 1840. in dobil ime po župnijskem patronu sv. Janezu Krstniku v Novi vesi, kjer je bil krščen.

Na pomlad l. 1846. se je Tkalčić začel učiti brati in pisati pri zasebnem učitelju Jožefu Grabarju, a jeseni je začel hoditi v prvi razred ljudske šole. Dovoršil je l. 1849. prav odlično tri razrede ljudske šole in se v počitnicah pripravil za latinske šole, v katere se je zapisal še iste jeseni. Njegov oče je bil tudi gostilničar, in v tistih burnih časih so se zbirali v njegovi gostilni meščani in razni ilirski rodoljubi. Navdušeni njihovi govori so delovali tudi na malega, bistrega Ivana in vsadili v njegovo srce ljubezen do domovine, katero skrbno goji ves čas svojega življenja. Prvi in drugi gimnazijski razred je dovršil odlično.

V tretjem se je izpremenil šolski zistem; mesto jednega je poučevalo sedaj v vsakem razredu več profesorjev. Knjig niso imeli, ampak so si vse morali pisati. V petem razredu so imeli sicer knjig obilo, ali te so bile nemške, ker so se vsi predmeti razven veronauka poučevali v nemškem jeziku, a tega so tedanji dijaki znali slabo. Tkalčić si je pa v kljub temu prav rad izposojal razne hrvaške knjige in si z njimi širil duševno obzorje. Ko je dovršil

Ivan Krstnik Tkalčić.

šesti gimnazijski razred, vstopil je v semenišče, kjer je bil šest let, dve leti, da je dovršil gimnazijske nauke, a štiri leta v bogoslovju. V semenišču je našel lepo knjižnico, s katero se je precej sprijatelžil in prebral vsa bolj znamenita hrvaška dela in latinske zgodovinarje: Farlatija, Krčelića, Mikoca, in se sploh zanimal za vse, kar je spadalo v domačo zgodovino. Naučil se je celo, brez kake pomoči, na temelju glagoljiškega misala, čitati glagoljico, kar mu je pozneje pri njegovem zgodovinskem preiskovanju zelo koristilo.

Kot bogoslovec drugega leta se je oglasil Tkalčić prvokrat na književnem polju in sicer — kakor smo rekli — s spisom „Zagreb“ v „Narodnih novinah“ l. 1859. Kmalu je zvedel za njega tudi znani zgodovinar Ivan Kukuljević Sakeinski, in ko se je prepričal, da prav dobro čita glagoljiške listine, naprosil ga je, da mu jih je prepisoval, kar je Tkalčić tudi delal v vseh počitnicah l. 1860. Sodeloval je še nadalje v „Narodnih novinah“, a oglasil se je tudi v zagrebškem „Katoličkem listu“. „Katolički list“ je objavil l. 1861. v štev. 16—22. njegovo razpravo: „Slovjensko bogoslužje“, katero so précej preložili na poljski in rusinski jezik. L. 1861. je Tkalčić dovršil bogoslovne nauke, a ker je bil premlad za mašnika, pomagal je l. 1861. in 1862. v nadškofijski pisarni. Ta čas je dobro porabil. Napisal je za učitelje: „Povjestnicu hrvatsku“, katera je izšla kot priloga učiteljskem listu „Napredku“. S tem delom je hotel učiteljem podati pomoček, da bi lahko v kratkih črticah pripovedovali mladini o hrvaški zgodovini in s tem vsadili v mlada srca domovinsko ljubezen. Razven tega je tudi marljivo pregledoval zanimive: „Visitae canonicae“, katere se hranijo v nadškofijski pisarni, prepisoval razna regesta in si s tem izpopolnjeval svoje znanje domače zgodovine.

Ivan Tkalčić je bil dné 7. kimovca l. 1862. posvečen v mašnika, a prvo sv. mašo je pel v župni cerkvi sv. Janeza Krstnika v Novi vesi, tam, kjer je bil krščen. Kmalu potem je odšel za kapelana v Sisek, v staro, zgodovinsko mesto, kar je bilo zanj jako važno.

V mnogoštevilni župniji je imel kot mlad kapelan obilo duhovnega opravila, tudi šole so zahtevale mnogo časa, vendar ni zapustil knjige, katera mu je bila od nekdanj tako prirasla srcu. Takrat so v Sisku izkopali razne rimske starine, kar je Tkalčića še bolj ogrelo za zgodovinsko stvar. Začel je preučevati razna znanstvena dela o tem, nabirati izkopine, stare denarje in si v nekoliko letih nabral dragoceno zbirko, katero je kasneje prepustil zagrebškemu arheološkemu muzeju. Napisal je tudi povest: „Severila ili slika iz progonstva krščana“, v kateri je na drobno opisal razne poganske in krščanske običaje in življenje kristijanov v 4. stoletju, ko je bil škof v Sisku sv. Kvirin. Ko se je pa slavila tisočletnica sv. Cirila in Metoda l. 1863., napisal je tudi posebno knjigo o tem in jo razdelil na dva dela. V prvem delu govori o življenju in delovanju slovanskih apostolov, v drugem delu pa o zgodovini slovanskega bogoslužja rimskega obreda pri Slovanih, posebno pa pri Hrvatih.

Tako je Tkalčić kot mladi kapelan marljivo deloval na književnem polju. Bilo je res želeti, da taka izvrstna sila pride v književno središče — v Zagreb, kjer bi mu bili na roko razni arhivi in knjižnice, kar je pisatelju zgodovinarju neobhodno potrebno. To se je tudi zgodilo v vinotoku l. 1867., ko je bil Tkalčić imenovan prebendarjem stolne cerkve zagrebške, kar je še danes. Razven duhovne službe v stolni cerkvi je pomagal tudi v kapitelski pisarni. Kasneje je postal arhivar bogatega kapitelskega arhiva, kar je bil do l. 1880., ko je bil izbran za arhivarja in knjižničarja jugo-slavske akademije, katera ga je že popreje (l. 1875.) zaradi njegovih zaslug za domačo zgodovino imenovala članom dopisnikom, a l. 1883. pravim članom. Službo akademijskega arhivarja je opravljal do l. 1896., ko se je tej službi svojevóljno odpovedal, ker je akademija sklenila, da nekatere važne rokopise pošlje na milenijsko razstavo v Budimpešto.

S prihodom v Zagreb se je za Tkalčića šele začelo pravo književno delovanje v domači cerkveni in svetovni zgodovini. Z neumorno

marljivostjo je preiskoval zagrebške arhive, prepisoval listine, zbiral podatke za poznejša svoja dela in vedno bolj jasno zrl v minulost zagrebške škofije in rodnega si mesta. Plod njegovega preiskovanja so bila najpreje „Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis“, katera je izdal na svoj strošek v dveh knjigah l. 1873. in 1874. V prvi knjigi je priobčil listine iz XII. in XIII. stoletja, katere se hranijo v kapitelskem in nadškofijskem arhivu. Kapitelski arhiv se deli na dvoje: na privatni, v katerem se hranijo listine o samem kapitul, in na javni (loci credibiles), kjer so shranjene listine hrvaških rodovin. Tkalčić je kapitelski in nadškofijski arhiv dobro preiskal in v prvi knjigi priobčil listine, katere so važne za zgodovino zagrebške škofije. V drugem zvezku je priobčil zbornik pravic in privilegijev zagrebškega kapitela, katerega je sestavil Ivan, arhidijakon gorički. Ta zbornik bil je slovesno oglašen 9. velikega srpana l. 1334. in postal pravim zakonikom kapitla zagrebškega. Obema knjigama je dodal Tkalčić natančna kazala, katera prav dobro služijo pisateljem pri sestavljanju zgodovine.

Deželni zbor hrvaški je naročil l. 1847. Ivanu Kukuljeviću, naj nabira listine, katere spadajo v zgodovino hrvaških kraljevin. Kukuljević je imel že nabrano gradivo za svoj „Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae“, vendar je l. 1873. naprosil „društvo za jugoslavensku povjest i starine“, da pošlje veščaka v Dalmacijo, da še jedenkrat pregleda arhive v Zadru in Spletu in da prepíše vse listine do XIII. veka. Veščak ta bil je Ivan Tkalčić, „k o j p o z n a t o m s v o j o m r e v n o š ć u“, kakor pravi Kukuljević, „za vrieme od mjesec dana, prepisa iz nova ne samo po meni jur prepisane listine, već mu sreća posluži, da je u gubernijalnom arkivu (v Zadru) našao i znameniti stari zbornik listina benediktinskoga samostana sv. Ivana u Belgradu, iz kojega su, žalibože veoma oskudno i pogriješno, priobčeli neke izprave Lučić i Farlati.“ Ta zbornik se zove „Polichorion“ in je pisan v XIV. stoletju. Ravno tako je našel Tkalčić

v arhivu uršulinskega samostana v Zadru zbornik listin, pisan na koži, kakor misli Tkalčić, še pred l. 1107., kateri je prav znamenit zaradi starine in pravilnega prepisa. Dve leti kasneje je poslala jugoslovanska akademija Tkalčića zopet v Dalmacijo, v Dubrovnik, da prepíše takozvane „libri reformationum“ dubrovniške republike iz XIV. stoletja. V Dubrovniku je bil dve leti in v tem času sestavil prvi zvezek knjige reformacij, katerega je izdala akademija, a ob enem Tkalčića izbrala za svojega člana.

Zelo obširno je Tkalčićevo sodelovanje pri raznih hrvaških listih. Razven lirskih pesmic, katere je l. 1867. in 1868. priobčil v „Dragoljubu“ z naslovom „Lipino cvieće“, pisal je za razne liste večje in manjše članke in razprave, katere so vse zgodovinske vsebine. Od l. 1861. je bil, lahko rečem, najbolj marljiv sotrudnik zagrebškemu „Katoličkemu listu“, kateri slavi ravno letos petdesetletnico svojega obstanka. Vsako leto je priobčil v njem po več člankov iz domače cerkvene zgodovine, katero je v teku let tako temeljito obdelal, da mora vsakdo, ki hoče o tem kaj pisati, zajemati iz njega. Pisal je o utemeljitvi zagrebške škofije, kritično ustanovil kronološki red zagrebških škofov in s tem popravil napake poprejšnjih zgodovinarjev, sestavil podatke o življenju in delovanju posameznih škofov, zbral poročila o glagoljaših v zagrebški škofiji in priobčil njih imena¹⁾, opisal zgodovino prebendarjev stolne cerkve, priobčil mnogo podatkov o zgodovini stolne cerkve, katero je opisal tudi v posebni knjižici, razložil stari, posebni obred, kateri je vse do konca preteklega stoletja rabil pri bogoslužju v stolni cerkvi in zbral mnogo zanimivih podatkov iz domače cerkvene zgodovine, katere so čitatelji prav radi čitali. Ravno tako so tudi širšemu občinstvu namenjene razprave, katere je napisal za „Rad jugoslavenske akademije“. Ker prostor ne dopušča, omenim samo nekatere naslove razprav, katere pričajo o temeljitem

¹⁾ „Stope glagoljaške u biskupiji zagrebačkoj.“ Katol. list. 1873. št. 7., 8. To razpravo je porabil tudi Jagić v svojem arhivu.

in obširnem Tkalčičevem zgodovinskem znanju. Tako so v Radu tiskane razprave: „Borba naroda hrvatskoga za anžuvisku kuću“ (knj. 34.), „Preporod biskupije zagrebačke u XIII. veku“ (knj. 41.), „Odpor i buna radi desetine u biskupiji zagrebačkoj u XIV. veku“ (knj. 49.), „Ivan, arhidjakon gorički, pisac u XIV. veku“ (knj. 79.), „O stanju više nastave u Hrvatskoj“ (knj. 93.), „Paznice proti vješticama u Hrvatskoj“ (knj. 103.) in druge. Tudi v „Starinah“, katere izdaje jugoslov. akademija, priobčil je več zanimivih člankov. Pisal je za koledar svetojeronimskega društva „Danico“, za dnevnik „Obzor“, a sodeluje tudi pri „Viestniku hrv. arheološkog društva“, kateremu društvu je podpredsednik, in pri „Viestniku zemalj. arkiva“, kateri je začel nedavno izhajati. Ko je bil urednik „Vienca“ pok. August Šenoa, kateremu je Tkalčić dal marsikatero zgodovinske podatke za njegov veliki roman: „Kletvu“, priobčil je Tkalčić v „Viencu“ razne zanimive zgodovinske drobtine. Šenoa ga je naposled tudi naprosil, da je začel v „Viencu“ l. 1881. št. 1 — 48. priobčevati svojo razpravo „Zagreb do XVI. veka“, katera je bila kot nekakov predhodnik Tkalčičevega največjega in najznamenitejšega dela: „Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae, metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae.“

Zagrebski mestni zbor je sklenil v seji dne 6. mal. travna l. 1883., naj se izdajo zagrebški zgodovinski spomeniki iz srednjega veka. Zagrebško mesto je izročilo to častno, ali sila težavno delo Ivanu Tkalčiću, kateremu se mora priznati, da je v zgodovini Zagreba prvi veščak. Ravno srednji vek je v zagrebški zgodovini najbolj zanimiv. Današnje zagrebško mesto se je tedaj delilo na dve svobodne oblasti, na mestno (civitas montis Grecensis — Gradec) in na škofjsko in kapitelško, meja jima je bil potok Medveščak ali Cirkvenica. Jedna oblast je bila od druge neodvisna, in medsebojno tekmovanje je povzročilo krvave domače borbe. Tkalčić se je z velikim veseljem poprijel težavnega posla, prebrskal vse vire in z neutrudno

marljivostjo razsvetlil temno zgodovino mesta Zagreba. Doslej je izdal pet debelih knjig v leksikonski obliki, katere skupaj štejejo 144 pol. V prvih treh zvezkih je priobčil vse listine, katere govore o zgodovini zagrebškega mesta, in sicer je zbral v I. zvezku (l. 1889.) listine od l. 1093—1399., v II. zvezku (l. 1894.) listine od l. 1400—1499., a v III. zvezku (l. 1896.) listine od l. 1500—1526. — Četrtri in peti zvezek (l. 1897. in l. 1898.) prinašata sodna vabila in obsodbe od l. 1355.—1391., katere so neprecenljive vrednosti za pravno zgodovino (libri citationum et sententiarum). Gradiva ima nabranega še za kake tri zvezke, katere namenja izdati v nekolikih letih, če mu Bog ohrani zdravje. Koliko dela je imel Tkalčić, ve oni, kateri se je že s tem pečal, a koliko časa je potreboval za čitanje in prepisovanje obledelih in oglodanih listin in zapisnikov, ki se jako težko čitajo, zna najbolj povedati Tkalčić sam. Bil je zadnji čas, da so se nekatere listine prepisale, ker so že v zelo slabem stanju. Izdanje teh spomenikov je pripravljala Tkalčić z največjo točnostjo in poskrboval celo korekturo po izvorniku. Tkalčić se pa ni oziral samo na zgodovinarje, kateri mu bodo za to delo vedno hvaležni, ampak je na podlagi teh listin pri vsaki knjigi napisal v poljudnem jeziku vso zgodovino one dobe, o kateri pripovedujejo listine. Čeprav se je varoval, da ne govori preobširno, vendar štejejo ti njegovi predgovori pri nekaterih zvezkih po 200 strani. Iz teh si bravec lahko napravi točno sliko o zgodovini, življenju, običajih in trgovini starega Zagreba. To ni bilo lahko delo, in Tkalčića je zahvaliti, da je zbral in objasnil zgodovino svojega rodnega mesta in podal bogat vir vsem, kateri bodo na podlagi njegove zbirke dalje pisali in preiskovali.

Ivan Tkalčić je poštena hrvaška duša, odkritosrčen, vesel in skromen. Marsikdo, kdor se bavi z zgodovino, potrka na njegova vrata, in on mu rad postreže s svojim znanjem in nasvetom. Še marsikateri načrt nosi v svojem srcu, zato ob štiridesetletnici njegovega književnega delovanja iskreno želimo, naj bi ga Bog še dolgo ohranil v korist hrvaški knjigi.